

L'Observatori d'Espais Escènics a la Prague Quadrenial of Performance Design and Space Festival of the RARE. 8-18 de juny de 2023

Guillem ALOY BIBILONI

ORCID: 0000-0003-2165-9341

guillem.aloy@upc.edu

NOTA BIOGRÀFICA: Guillem Aloy Bibiloni és arquitecte i va completar la seva tesi doctoral a l'ETSAB l'any 2022, on va explorar la relació entre el teatre, l'arquitectura i la ciutat de Palma, Mallorca. Els últims anys ha sigut investigador i docent a l'ETSAB (2017-2023) i és membre de l'Observatori d'Espais Escènics. A més, ha realitzat estades docents i de recerca a l'École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Malaquais (2019) i a la Beuth Hochschule für Technik, de Berlín (2019); col·labora habitualment en el discurs acadèmic com a docent visitant a nombroses institucions, com la Universidad Andrés Bello, de Santiago de Xile (2022), l'Aarhus School of Architecture (2022), la Royal Danish Academy (2022) i l'ENSA Paris-Malaquais (2023).

Resum

L'Observatori d'Espais Escènics ha visitat la quinzena edició de la Quadriennial de Praga, l'esdeveniment que cada quatre anys reuneix des de 1967 a escenògrafs, artistes, arquitectes i estudiants de tot el món entorn a l'escenografia. L'article és una mirada crítica des de l'arquitectura i l'espai escènic a l'edició del festival del 2023.

Paraules clau: Quadriennial de Praga, escenografia, arquitectura teatral, espai escènic

Guillem ALOY BIBILONI

L'Observatori d'Espais Escènics a la Prague Quadrennial of Performance Design and Space Festival of the RARE. 8-18 de juny de 2023

Des de l'any 1967, la Quadriennial de Praga ha estat el moment de trobada principal dels escenògrafs, artistes i arquitectes per a reconsiderar què s'entén per escenografia i espai escènic, i com es relaciona amb els camps més amplis de l'arquitectura i l'art contemporani.

Amb aquest objectiu, la PQ (Prague Quadrennial) explora el camp de l'escenografia tot abastant des de l'art escènic, el vestuari, el disseny d'il·luminació i so, fins a la instal·lació *site-specific*. L'escenografia és definida com a entorn que facilita la imaginació a través dels cinc sentits. Preguntar per l'arquitectura als comissaris, provoca invariablement un llarg sospir. Si segons Markéta Fantová, directora artística del festival, no hi ha consens sobre què és l'escenografia, l'arquitectura de l'espai escènic encara és més indefinida. La paraula arquitectura no surt explícita en cap lloc d'aquesta edició de la PQ, sinó que s'utilitza el terme, tal vegada més obert, de «Performance Space» —Espai Performatiu.

La PQ ha passat gradualment d'exposar espais teatrals tradicionals a nous espais escènics amb una mirada més àmplia o expandida. L'escenografia utilitza qualsevol espai imaginable, des d'entorns urbans, rurals i zones industrials, fins a llocs a cel obert per a les representacions. Les noves tecnologies acostumen a ser emprades cada cop més pels creadors de teatre, i així l'escenografia s'expandeix a altres professions.

Aquesta tendència, que podria donar lloc a col·laboracions úniques i multidisciplinàries per reconstruir la forma de pensament creatiu dins i fora de l'escenari, encara és una promesa, o un ideal, a l'actual edició del festival, ja que no es veu cap proposta clara i intel·ligent en aquesta via. La falta d'ambició de la majoria de les delegacions nacionals i regionals és evident. El risc és limitat, els pressupostos són ajustats i els professionals sembla que assisteixen a una «exposició dels anys noranta, amb poques novetats per oferir», tal com va comentar algun visitant. Fa l'efecte que assistim a una exposició estudiantil gegantina, feta per estudiants i adreçada a estudiants i professors, que explota l'experiència d'estar dues setmanes a Praga per tal de dotar-la de vitalitat.

A l'edició del 2023, la quinzena, el mercat d'Holešovice, un antic escorxadador construït a finals del segle XIX que ha servit principalment com a mercat des dels anys vuitanta, ha estat l'espai central del festival, però no l'única seu, ja que el programa abasta des de performances i representacions teatrals als carrers de Praga, fins a mostres a la Facultat de Teatre - DAMU, i elements escenogràfics i d'arquitectura teatral al Palau de la Fira de la Galeria Nacional. «Tres localitzacions, tres experiències immersives» sintetitza Markéta Fantová.

La primera impressió dels visitants al mercat Holešovice és la d'estar en un lloc vibrant i caòtic, on és difícil orientar-se i que es troba en procés de reforma i en obres —alguns antics edificis industrials situats en una posició central del festival els rehabiliten en el moment de la PQ 2023, i separen la *main square* que acull l'exposició d'estudiants de l'exposició de països i regions—, en un entorn urbà en el qual se suma la reforma urbanística del carrer principal d'accés al mercat i el pont inacabat per a vianants. Quan per fi ens orientem i trobem el camí, ens adonem que l'exposició s'ha dividit en diversos edificis diferents que conviuen entre restaurants, supermercats i botigues asiàtiques. La primera sensació és de cacofonia inconnexa. No se sap on mirar ni on anar. Un punt d'informació sorgeix com a salvació.

La *main square* és un espai a l'aire lliure que ofereix l'escenari per mostrar les propostes d'estudiants d'escenografia i artistes emergents. Unes instal·lacions a l'aire lliure i, en la majoria dels casos, «fràgils», construïdes amb les mans dels mateixos estudiants, que han de fer front a la calor i la pluja habituals de l'estiu a Praga. En canvi, l'exposició de països i regions s'estén a l'interior de les àmplies sales 11, 13 i 17. Des del punt de vista formal, constructiu, i fins i tot des de l'ús dels materials, aquesta és la diferència més notable entre ambdues exposicions, ja que els pavellons o instal·lacions són formalment molt similars.

Una vegada a dins de les naus, l'espai recorda de forma llunyana la Cartoucherie de París. La sala de les PQ Talks, seu de presentacions oficials i conferències, és un espai escènic *trobat*, amb un escenari pràcticament pla que ocupa tota l'amplada de la nau. No hi ha caixa escènica i tant conferenciants com públic comparteixen el mateix espai, equipat amb una grada de tarimes «roscó», cadires plegables, una gran cortina negra que fa de pantalla i limita longitudinalment la nau, i amb un equipament escènic mínim i les finestres cegades.

Amb un total de cent instal·lacions d'equips creatius que representen 59 països i regions, les exposicions principals es construeixen com a «retrats diversos del talent», tal com afirma la PQ, les quals, certament, generen una convivència sorollosa i confusa. L'espai, la quantitat de pavellons, la densitat d'alguns d'ells i també l'«activació de la instal·lació en el temps» al llarg dels onze dies de la durada del festival, deixen amb la sensació que sempre falta alguna cosa per veure. En realitat, fa la impressió de no arribar a veure el contingut rellevant i significatiu, que se suposa que existeix amagat en algun lloc i en algun moment. Les xifres són importants per a la PQ: entre el 8 i el 18 de juny la PQ inclourà més de tres-cents obres d'art d'artistes de més d'un centenar de països.

Els números, el nombre d'espais i seccions, importants per un festival d'aquestes característiques, dilueixen en la multitud les propostes menys agosarades, les performances fetes per complir amb les exigències de tenir representació. Segons on llegeixes els números ballen, però no la magnitud: més de 250 propostes en el programa: actuacions, exposicions, conceptes arquitectònics, tallers o blocs de conferències en deu seccions del programa d'artistes de més de cent països, des de Nova Zelanda fins a Colòmbia. Les seccions del programa històricament més significatives de la PQ —«Exhibition of Countries and Regions» (ECR) i «Student Exhibition» (SE)— mostren unes cent instal·lacions d'equips creatius de seixanta-cinc països/regions de tot el món.

Markéta Fantová proposa per a aquest any la temàtica i el títol *Festival of the RARE*, entès com a únic, especial. En resposta al concepte artístic del festival i a la complexitat de les diferents seccions, els països i regions participants construeixen un complex mosaic de visions socialment crítiques sobre la diversitat de cultures mitjançant una varietat de mitjans d'expressió artística, però sobretot a través d'instal·lacions *site-specific*, vídeo, RV o de la mostra clàssica de dibuixos i maquetes d'escenografia.

A la PQ contínuament se salta d'espais virtuals a instal·lacions específiques tancades, interiors, que ofereixen una experiència en primera persona o per a un grup molt reduït, en la qual la fisicalitat (encara que sigui virtual) i la materialitat de la instal·lació esdevenen centrals, al mateix temps que

s'intenta aïllar-les del soroll exterior. L'experiència dels pavellons presentats només es completa amb la participació activa i la interacció amb el públic.

Quatre eixos temàtics ressonen a la Quadriennal de Praga. El primer gira al voltant de la reflexió sobre la fragilitat i la impermanència de l'existència humana en un context postpandèmic. Sean Coyle (Nova Zelanda. *Fragments II*) presenta unes cuidades maquetes d'escenogràfies buides de llocs anònims i genèrics de la ciutat contemporània, però amb una forta càrrega sinistra i de denúncia dels llocs de violència homòfoba. El pavelló eslovac, comissariat per l'estudi d'arquitectura DOXA, és un gran cub negre que comença intacte, però que diversos performers destrueixen a poc a poc: «el cub va ser descobert per la vida». Sembla

DOXA, pavelló d'Eslovàquia, Prague Quadrennial 2023.

Tartu New Theatre, *Serafirma+Bodgan*,
Prague Quadrennial 2023.

Xipre, *Espectadors en una ciutat fantasma*,
Prague Quadrennial 2023.

que els espais físics serien una limitació per a l'existència: «Com més vida, menys cub. Un dia, quan hi hagi massa buit, el cub desapareixerà i la vida, la seva estimada companya, el seguirà».

Karla Rodríguez i Héctor Bourges, comissaris i dissenyadors del pavelló de Mèxic, ens porten a un viatge invers. En el *Viatge per a la vida* els zapatistes travessen l'Atlàntic, des de la costa mexicana fins a Galícia amb l'únic lema de: «Despertaros» i estendre altres formes d'existència insubmises contra el projecte d'homogeneïtzació, mercantilització, desposseïció i mort imposada pel nucli dur del capital.

Els que busquin escenografies a la PQ quedaran satisfets en arribar a l'estand del Marroc, amb una mostra de maquetes, o al xinès, amb una selecció de publicacions monogràfiques d'escenògrafs i l'exhibició de grans produccions en teatres convencionals i ben equipats tècnicament. El pavelló israelià, amb *WondeRare Women*, dona llum a les dones escenògrafes.

Altres exposicions recullen l'essència de l'urbanisme, com a *city as stage*, en què es pot contemplar la relació entre temps i espai i mirar els llocs de trobada i l'ús de l'espai públic, tant físic com digital. La base de l'exposició d'Estònia és la representació a l'aire lliure de *Serafirma+Bodgan*, del Tartu New Theatre, que es viu des de diferents perspectives, on el protagonista d'aquest món escenificat és el jardí d'una casa, en un poble, amb les graderies a banda i banda del jardí, que recrea lliurement les llegendes del poble. Xipre, a *Espectadors en una ciutat fantasma*, qüestiona com podem entendre els llocs de conflicte i trauma a través de la seva materialitat com a portadors de records amb què connectem gràcies a l'escenografia. La ciutat fantasma

de Famagusta, situada a la costa est de l'illa, inspira el concepte comissari-al: «Dirigint la nostra atenció a l'espai de la mateixa ciutat fantasma, ens hi envolupem a través de nocions de memòria, pertinença i desplaçament, per intentar copsar com el paisatge urbà, deixat de banda i abandonat, esdevé alhora “autor” i “dramatúrgia”».

Letònia, a *De camí. Un manifest de carretera*, ens fa recórrer el viatge artístic dels comissaris i artistes que surten de casa el mateix dia de la inauguració de la PQ per arribar-hi l'últim dia: «Una recerca d'espai performatiu que manifesta l'escenografia com una pràctica viva i esquiva». Irlanda proposa una gran taula sempre plena de gent per parlar dels pròxims quatre anys. El *whisky* no falta tampoc per trobar respostes a: «si els dissenyadors d'espectacles poguessin oferir noves possibilitats per al teatre irlandès després de la pandèmia, ¿quins sons i formes, espais i acústica, materials i formats, estructures i jerarquies podrien suggerir? Quines noves pràctiques creatives i col·laboratives podrien sorgir? Quines noves funcions socials i artístiques podrien sorgir per al teatre?».

Pavelló irlandès, Prague Quadrennial 2023.

Les exposicions més acolorides s'inspiren en el folklore tradicional, les llegendes i el patrimoni cultural. El teatre mongol nòmada tradicional a l'aire lliure és portat al festival amb un fantàstic vídeo 360° comissariat per Ariunbold Sundui on, amb l'efecte d'estar enmig del desert mongol i a través de diferents escenes, es fa viure l'atmosfera d'aquest teatre nòmada.

¡*Viva la montaña!* és la instal·lació performativa de la delegació espanyola que cada dia del festival s'alça de nou, es construeix i crea una narració. A la PQ hi ha pavellons per on s'hi s'entra o pavellons que es rodegen. El

d'Espanya és una muntanya, de tela, que té interior. La comissària és Maral Kekejian i la conceptualització, la investigació i el disseny del pavelló és de l'arquitecta María Buey González. Tot i que a la delegació espanyola abunden els arquitectes: Raquel Buj en el disseny i la creació de vestuari del pavelló espanyol, i Felisa de Blas la comissària del pavelló d'escoles espanyoles a l'exposició d'estudiants, on pots «columpiarte, balancearte, danzar, peregrinar, distorsionar tu imagen, hacerte un exvoto, o solo descansar». El col·lectiu d'arquitectes Zuloark apareix com a ideació i disseny expositiu de *La verbena de la paloma: culto, fiesta y zarzuela* —la qual, per cert, és una de les mostres més acurades de la PQ, en una zona totalment perifèrica del festival, a l'Instituto Cervantes, on el comissari i investigador Fernando Carmena ressegueix la revetlla estiuenca i madrilenya amb una curosa narrativa.

Finalment, el focus de la PQ se centra en la sostenibilitat, amb peces que critiquen el consumisme i la petjada ecològica. *Assemble*, de Suzon Fuks i Bob Vanderbob, és una instal·lació de residus electrònics, una meditació sobre l'obsolescència i l'impacte de la tecnologia que forma part de la secció de la «Performance Space Exhibition». Els comissaris del pavelló de Catalunya: Marta Rafa i Pau Masaló, s'encarreguen de visualitzar un futur on l'excés de vestuari acumulat en els soterranis del Teatre Nacional de Catalunya és envaït per la molsa, els fongs i els insectes. Una instal·lació que mostra com

¡Viva la montaña!,
pavelló d'Espanya a la
Quadriennal de Praga
2023.

Terra, pavelló d'escoles d'escenografia espanyoles a la Quadriennal de Praga 2023.

el teatre, per la seva condició efímera, també deixa una petjada en forma de fems: «Vivim en un món que tendeix a la virtualitat, però la realitat és que els nostres residus ens devoren. La gran quantitat d'escombraries que produïm deixa rastres confusos de nosaltres i de les nostres històries. Si poguéssim observar aquestes runes des d'un futur pròxim, podríem imaginar altres futurs?». La proposta es formalitza amb un munt de roba per terra, on amb una lupa i uns auriculars pots escoltar aquest futur pròxim i la «vida» després de les representacions teatrals.

França porta a Praga una instal·lació *site-specific* construïda amb sorra, que tracta la urbanització massiva i les entranyes dels nostres sòls. En el marc de la PQ23, «en la tensió entre impacte visual maximalista i impacte ecològic minimalista», en paraules dels comissaris Théo Mercier i Céline Peychet, no saps si la instal·lació és la destrucció d'una ciutat o la construcció d'una de nova. Tot i que el recurs d'emprar sorra com a material reutilitzat,

Crop, pavelló de Catalunya a la Quadriennal de Praga 2023.

Pavelló de França
a la Quadriennial
de Praga 2023.

reciclable i de baixa petjada ecològica també s'utilitza en almenys dos pavellons d'estudiants, els francesos aconsegueixen un efecte més potent per escala i ambigüitat que fa del pavelló un dels rellevants de la PQ. Un lloc que no saps si és de construcció o de destrucció, però que ressona profundament amb l'entorn ple d'obres a tots els voltants del mercat d'Holešovice.

El programa de la PQ inclou vuit seccions més, comissariades pel seu equip internacional: *Fragments II* (on se celebra la diversitat d'enfocaments escenogràfics amb una mostra de maquetes i instal·lacions), «Performance Space Exhibition» (la mostra d'espais dedicats a la trobada cultural, des de l'espai físic fins a l'efímer i virtual), una mostra de llibres presentats al Premi a la Millor Publicació, les PQ Talks (amb 150 conferències), 360PQ (un taller de Realitat Virtual), [UN]Exposició Common Design Project, PQ Studio Stage (l'escenari emergent i jove amb una selecció de performances, concerts, festes i fins i tot un torneig de futbol). El volum immaneuable de contingut, la densitat del text, la longitud dels vídeos, l'opacitat dels enfocaments comissarials, la repetició de conceptes i idees, la quantitat aclaparadora de treball es pot llegir tant com una elecció ambiciosa com un pas en fals de la direcció artística del festival.

La «Performance Space Exhibition» ofereix una visió limitada de com l'arquitectura i els arquitectes poden ser un agent rellevant en la concepció

d'espais escènics; de fet, molt pocs dels projectes d'aquesta PQ només documenten un projecte d'edifici o una escenografia. A mesura que els espais trobats (*as found*) gairebé han desaparegut de la mostra, ja ho han fet totalment els espais transformables dins una caixa negra, tipologies molt habituals en edicions anteriors. En canvi, l'exposició de l'espai de la performance és una col·lecció d'instal·lacions multimèdia, narracions que presenten un total de 35 espais (una gran quantitat d'ells mostrats mitjançant documentals de vídeo) —de nou els números són més importants que la qualitat— dedicats a la performance i als espais de la trobada cultural.

«Acts of Assembly» és el títol específic d'aquesta secció i ha estat comisariada pel professor de teatre i performance de l'Aberystwyth University, UK, Andrew Filmer, per qui «els espais d'actuació són llocs de trobada on es troben cossos, objectes, materials i tecnologies. Els espais d'actuació són llocs de possibilitats; llocs per a la imaginació, la narració i la construcció del món. Els espais d'actuació són resistents; escenaris de protesta, de reparació. Els espais d'actuació es comparteixen; són llocs d'afecció, memòria i propietat comunals».

Tot i les intencions inicials, no hi ha un plantejament clar sobre com tractar l'espai arquitectònic, la seva relació amb el teatre i quins espais seleccionar. Dubtes en el plantejament que la directora artística i els comissaris de la PQ han estat reflexionant almenys des de les darreres edicions per trobar un encaix a l'arquitectura en el festival.

La mostra recull una mostra de la memòria d'alguns espais teatrals a Xile en forma de testimonis i records. La reconstrucció en realitat virtual de l'espai expositiu de la National Gallery per veure les seves «capes d'història» per part de la delegació canadenca aconsegueix només a mitges el seu objectiu. La història amb final feliç del Mama Theatre: un espai cremat i reconstruït, amb un espai escènic tan petit que l'espai d'actuació és literalment la sala d'estar d'una casa i els seus espais immediatament exteriors. La secció continua mostrant la complexitat de les rehabilitacions de teatres històrics, que després de vint anys encara no han reobert a causa de problemes econòmics i polítics, però que es presenten en el festival fent valer «la importància de fer maquetes».

En la mateixa línia de lluita amb la normativa, els grecs presenten un vídeo de com «resoldre» l'estricta regulació grega i plantegen un edifici sense sostre per tal de considerar-lo un espai exterior i relaxar prou la norma per aconseguir tècnicament, legalment i normativament obrir l'espai teatral en una antiga fàbrica. També acompanyen aquesta secció un recull de fotografies de produccions de *Ramlila* a Nova Delhi, Índia. Els escenaris d'aquestes actuacions varien en grandària i complexitat, però són estructures temporals a l'aire lliure aixecades i desmuntades després de les actuacions.

Si la sensació de l'exposició és de manca d'idees i de risc en les propostes, i fins i tot de manca de diversió, la delegació espanyola mostra un enfocament intel·ligent i diferent en representar una gran roca a Galícia com a espai de trobada de natura i tradició a la costa de Muxía, seguint el *leitmotiv* general de la delegació espanyola de folklore: *A pedra de abalar*; i la instal·lació d'un gran ventre groc amb una vagina gegantina: *Matria*, de l'artista Marta Pazos,

Marta Pazos, *Matria*,
Trade Fair Palace
National Gallery, Prague
Quadrennial 2023.

l'úter com a espai místic i eclesiàstic totalment en groc, que cal assenyalar com a rellevant i que tot i pertànyer a la secció «Fragments II», potser és l'espai arquitectònic més interessant de la PQ. Així i tot, com que això podria aplicar-se per al futur de l'espai teatral, es deixa com una qüestió oberta.

En sortir de la PQ2023 estariem d'acord amb les precaucions i dubtes d'Andrew Filmer quan afirma que «la qüestió de com han de ser els teatres o espais d'actuació contemporanis sembla ser més complicada que mai, però també més oberta i, sens dubte, més urgent».

